

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

सामुदायिक वन समूहको लेखा तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली अनुगमन प्रतिवेदन

१. परिचयात्मक विवरण

- समूहको नाम: धिरिखोला सामुदायिक वन
- ठेगाना (जिल्ला/पालिका/वडा): शितगंगा १३
- जाँचबुझ गरिएको आर्थिक वर्ष/अवधि: ०८२।०८३
- प्रतिवेदन तयार मिति: २०८३।०४।२६
- जाँचबुझ टोलीको विवरण:

१. केशर खड्का वन अधिकृत, योजना शाखा, संयोजक

२. अरुण कुमार आचार्य अधिकृत, प्रशासन शाखा, सदस्य

३. टुक प्रसाद पाण्डे अध्यक्ष, नेपाल अडिटर एसोसियसन लुम्बिनी, सदस्य

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

२. जाँचबुझको उद्देश्य

- समूहको आम्दानी र खर्चको यथार्थ अवस्था पहिचान गर्नु।
- खातापाता, बिल भर्पाई र भौचरहरू नियमसङ्गत भए/नभएको यकिन गर्नु।
- आन्तरिक नियन्त्रण (Internal Control) को अवस्था मूल्याङ्कन गरी सुधारका लागि सुझाव दिनु।

३. जाँचबुझका मुख्य क्षेत्रहरू

क) आर्थिक तथा लेखा व्यवस्थापन अवस्था:

- नगद तथा बैंक मौज्दात: बैंकको स्टेटमेन्ट र समूहको क्यास बुक बीचको रकम भिडान मिल्छ वा मिल्दैन ?
- भौचर र बिल भर्पाई: खर्चका सबै भौचरहरूमा रितपूर्वक सदर भएको र आधिकारिक बिल संलग्न छ वा छैन ?
- अडिट रिपोर्ट: विगतका वर्षहरूको बाह्य लेखापरीक्षण (Audit) समयमै भएको छ वा छैन ?
- भूक्तानी बाँकि: समूहमा काम भइरहेका तथा भूक्तानी नभएका कार्यक्रमहरूको विवरण र समिति निर्णयहरू छ कि छैन ?

ख) आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली:

- निर्णय प्रक्रिया: खर्च गर्नुपूर्व कार्यसमितिको बैठकबाट विधिवत निर्णय भएको छ/छैन ?
- वन पैदावारको लगत: काठ, दाउरा, जडिबुटी आदि सङ्कलन र बिक्रीको स्पष्ट रेकर्ड (Stock Book) अद्यावधिक छ/छैन ?

ग) संस्थागत सुशासन र कार्ययोजना कार्यान्वयन:

- वन ऐन तथा स्विकृत कार्ययोजनाले तोकेबमोजिम (जस्तै वन विकासमा, स्थानिय विकास, गरिबि निवारण आदिमा) बजेट विनियोजन र खर्च भएको छ/छैन ?
- उपभोक्ता समितिको बैठक र साधारण सभा एवं अडिट समयमा भएको छ/छैन ?

४. जाँचबुझमा देखिएका सवल पक्ष तथा मुख्य समस्या र कमजोरीहरू

आव २०८२।०८३ मा समूहको जम्मा आय व्ययको विवरण

जम्मा आय	१०८७६८७३.९८
जम्मा खर्च	९४७६८६६
बचत	१४००००७.९८

- वन बिकास कार्यक्रम तर्फ

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

समूहको वार्षिक कार्यक्रममा स्विकृत कृयाकलाप १९ वटा रहेको देखिन्छ। समूहले स्विकृत गरेको उक्त १९ वटा कृयाकालपहरु मध्ये समूहले १४ वटा कृयाकलाप कार्यान्वयन गरेको छ। यसमा समूहले ४५.३ प्रतिशत खर्च गरेको छ। समूहका यस शिर्षक अन्तर्गतका कृयाकलापहरु सबै कार्यान्वयन गर्न समूहले नसकेको देखिएको छ।

• गरिबी निवारण कार्यक्रम तर्फ

समूहको वार्षिक कार्यक्रममा स्विकृत कृयाकलाप १५ वटा रहेको देखिन्छ। समूहले स्विकृत गरेको उक्त १५ वटा कृयाकालपहरु मध्ये समूहले ७ वटा कार्यक्रम मात्र कार्यान्वयन गरेको देखिएको छ। यस शिर्षकमा ६ प्रतिशत रकम खर्च देखिएको छ।

समुदायिक बिकास कार्यक्रम तर्फ

समूहको वार्षिक कार्यक्रममा स्विकृत कृयाकलाप १७ वटा रहेको देखिन्छ। समूहले स्विकृत गरेको उक्त १७ वटा कृयाकालपहरु मध्ये समूहले १२ वटा कृयाकलाप कार्यान्वयन गरेको देखिएको छ। यस शिर्षकमा खर्चको २९.५% खर्च भएको देखिन्छ।

प्रशासनिक कार्यक्रम तर्फ

समूहको वार्षिक कार्यक्रममा स्विकृत कृयाकलाप राखेको देखिएन। समूहले स्विकृत वार्षिक कार्यक्रममा स्विकृत कृयाकलापहरु नराखेपनि खर्चको १३ % खर्च गरेको छ।

सवल पक्ष

- समूहले विभिन्न विषमा ४० बैठक सम्पन्न गरेको छ।
- समूहले सबै घरधुरीको स्वास्थ्य बिमा सम्पन्न गरेको।
- समूहले अन्य पालिकाहरुका लागि बादर हेरालू लगायतका नबिनतम काममा लागत साझेदारी गरेको।
- समूहको दर्ता र चलानी रजिष्टर रहेको छ।
- सबै खर्चहरुमा समूहको निर्णय गरेको।
- समूहले अन्य निकायसँग समेत समन्वय गरि लागत जुटाएको र रिचार्ज पोखरि समेत निर्माण गरेको।
- समूहले काठको अधिकतम प्रयोग हुने गरि कार्यालय भवन बनाउने योजना गरेको।
- करहरु सबै दाखिला गरि दुरुस्त राखेको
- समूहको आफ्नै कार्यालय रहेको छ साथै समूहले वार्षिक कार्यक्रम स्विकृत, अडिट र साधारण सभा सम्पन्न गरेको छ।

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

- वन पैदावारको लगत राखेको ।
- प्रस्तावित कार्यक्रम बास्ताविक आय भन्दा ठुलो आकारको देखिएको ।
- समूहले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा विभिन्न उपसमिति बनाउने गरेको ।
- समूहले पान नं लिएको ।
- प्रत्येक महिनाको ९ गते समूहको बैठक बस्ने गरेको ।
- रु १२४००००० को घुम्तिकोष बनाइ समूहले ३ प्रतिशतमा लगानी गरिरहेको र ब्याज हरेक वर्ष असूल भइरहेको ।

मुख्य समस्या र कमजोरीहरु

- समूहले सबै वार्षिक स्विकृत कार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्न नसकेको ।
- फाइलिङ र खर्च प्रणाली एवं अभिलेख व्यवस्थित नरहेको ।
- वार्षिक स्विकृत कार्यक्रमहरु नियमानुसार अनुमोदन हुने क्रममा त्रुटी देखिएको ।
- जिन्स किताब नरहेको ।
- डोर हाजिरीको फरम्याट नराखी भूक्तानि गरेको देखिएको ।
- समूहले दर्ता छाप तयार पारेको नदेखिएको ।
- अधिकांश भूक्तानि नगदमा भूक्तानी हुने गरेको ।
- भूक्तानी बाँकि कार्यक्रमहरुको व्यवस्थित लगत तयार नपारेको ।
- अडिड कार्य मिति २०८२।०७।२५ भएको र साधारण सभा मिति २०८२।०८।२९ गते सम्पन्न भइ समय भन्दा ढिला भएको देखिएको ।
- बिल मात्र राखी खर्च भूक्तानि दिएको। कुन प्रयोजन कहा कस्ले खर्च गरेको हो भन्ने नखुलेको ।
- समूहहरुका पदाधिकारीहरुले लिने भत्ताहरु कानून अनुसार मात्र हुनु पर्ने देखिएको ।
- वन प्राविधिहरुले पाउने भत्ता लगायतका लागत अनुमान बमोजिमका खर्चहरूसँग पूर्ण कागजातहरु साथै नियमानुसार मात्र खर्च हुनु पर्ने ।
- म्याजिक इन्टरनेसनल मिडिया प्रालि सँग भएको कार्यक्रमको समूहले स्विकृत गरेको लागत अनुमान तथा दुइपक्षिय सम्झौता बिना कार्य सम्पन्न भएको देखिएको ।
- समूहहरुको व्यवस्थापन योजना अनुसार कटान मुछान लगायतका वन पैदावार संकलन कार्य हुदा समूहबाट पनि पुर्णरूपमा भएको पनि नदेखिएको र सबै कार्यको प्रतिस्प्रधाबाट समेत सम्पन्न नभएको देखिएको ।

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

- समूहमा रहेको रु १२४००००० रकमको घुम्तिकोष रहेको र यसको व्यवस्थापन सन्चालनका लागि समूहले छुट्टै संयन्त्र र कार्यविधि हुनुपर्नेमा सो नदेखिएको।
- समूहको वार्षिक प्रगति पुस्तिका नरहेको।
- समूहले सार्वजनिक खरिद ऐन अनुसार २ वटा निर्माण कार्य गर्न समूहको कार्यालय भवन निर्माण र गाउको बाटो ढलान कार्यमा नियमानुसार सम्झौता गरेको र निर्माण कर्ताले हालसम्म कुनै कार्य अगाडी नबढाएको देखीएकाले भवन निर्माण २०८३ भाद्र मसान्त र ढलान कार्यको २०८३ मंसिर मसान्त सम्म काम सम्पन्न नभएमा ठेक्का तोड्न र काम केके सम्पन्न भएको छ, काम सुरु भएनभएको सुरु नभए किन नभएको र समूहले हरेक महिनाको कार्यविवरणको अभिलेख राख्नुपर्ने व्यवस्था हुनुपर्नेमा सो नदेखिएको।

५. सुधारका लागि सुझाव तथा सिफारिसहरु

- समूहले साधारण सभाबाट स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटलाई प्राथमिकताका आधारमा समयमै कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र कार्यान्वयन हुन नसकेका कार्यक्रमको कारण तथा अवस्थाबारे कार्य समितिमा जानकारी गराई आवश्यक निर्णय गर्नुपर्ने।
- समूहको फाइलिङ, लेखा तथा खर्च प्रणालीलाई व्यवस्थित र पारदर्शी बनाई आम्दानी, खर्च, निर्णय, पत्राचार तथा अन्य आवश्यक अभिलेख छुट्टाछुट्टै फाइलमा सुरक्षित राख्नुपर्ने।
- वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम तथा बजेट साधारण सभाबाट नियम संवत अनुमोदन प्रकृत्यामा त्रुटि देखीएकोले सम्बन्धित कानून, कार्यविधि र समूहको विधानबमोजिम साधारण सभा/अधिकारप्राप्त निकायबाट विधिवत् अनुमोदन गराई मात्र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने।
- समूहले जिन्सी किताब, सम्पत्ति अभिलेख तथा जिन्सी निरीक्षणसम्बन्धी व्यवस्था अनिवार्य रूपमा कायम गरी समूहको सम्पूर्ण चल—अचल सम्पत्तिको अद्यावधिक अभिलेख राख्नुपर्ने।
- श्रमिक तथा कामदारलाई ज्याला/पारिश्रमिक भुक्तानी गर्दा डोर हाजिरी फाराम, कामको विवरण तथा सम्बन्धित व्यक्तिको प्रमाणित अभिलेख अनिवार्य रूपमा राखी मात्र भुक्तानी गर्नुपर्ने।
- समूहको दर्ता छाप तयार गरी समूहबाट जारी हुने पत्र, निर्णय, प्रमाणपत्र तथा आवश्यक कागजातमा नियमानुसार प्रयोग गर्नुपर्ने।
- सम्भव भएसम्म बैकिङ प्रणालीमार्फत भुक्तानी गर्ने व्यवस्था मिलाई नगद कारोबारलाई न्यूनतम गर्नुपर्ने। नगद भुक्तानी गर्नुपर्ने अवस्थामा समेत आवश्यक प्रमाण तथा अभिलेख सुरक्षित राख्नुपर्ने।

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

- भुक्तानी हुन बाँकी कार्यक्रम तथा दायित्वहरूको अद्यावधिक लगत (Outstanding Liability Register) तयार गरी कार्यक्रम, रकम, सम्बन्धित पक्ष, भुक्तानीको अवस्था र भुक्तानी गर्नुपर्ने समयसीमासहित अभिलेख राख्नुपर्ने।
- लेखापरीक्षण तथा साधारण सभा सम्बन्धित कानून/विधानले तोकेको समयसीमाभित्र सम्पन्न गर्नुपर्ने। लेखापरीक्षण र साधारण सभाबीचको समयसमेत व्यवस्थापन गरी आर्थिक तथा प्रगति विवरण समयमै अनुमोदन गराउनुपर्ने।
- कुनै पनि खर्चको भुक्तानी गर्दा बिल मात्र नभई खर्चको प्रयोजन, कार्यक्रम, स्थान, मिति, सम्बन्धित व्यक्ति/संस्था, निर्णय तथा काम सम्पन्न भएको प्रमाण खुल्ने आवश्यक कागजात संलग्न गरेर मात्र भुक्तानी गर्नुपर्ने।
- समूहका पदाधिकारीले समूहबाट प्राप्त गर्ने बैठक भत्ता, भ्रमण भत्ता तथा अन्य सुविधाहरू प्रचलित कानून, स्वीकृत मापदण्ड र समूहको निर्णयानुसार मात्र भुक्तानी गर्नुपर्ने। समूहका पदाधिकारीहरूले आफ्नै समूह भित्र अनुगमन गरि अनुगमन भत्ता वा यस्तै प्रकृतिका भत्ता प्राप्त गर्ने कानूनी व्यवस्था छैन। समूहले उक्त कार्यहरूमा भएको खर्चहरूलाई नियमित गरि राख्नु पर्ने।
- वन प्राविधिक तथा अन्य सेवा प्रदायकलाई भुक्तानी गर्दा स्वीकृत लागत अनुमान, सम्झौता, कार्यदिश, कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन, बिल/भरपाई तथा आवश्यक प्रमाण कागजात र प्रचलित कानून बमोजिम मात्र पूरा गरी नियमानुसार मात्र भुक्तानी गर्नुपर्ने। डिभिजन र सबडिभिजन वन कार्यालयका कर्मचारीहरूका लागि भएका खर्चहरूमा नियमितता र प्रचलित कानून अनुसार रहेमा मात्र खर्च गरि खर्चसँगै अनुगमनको प्रतिवेदन भुक्तानीको निवेदन खर्चको बिल राखेर नियमानुसार भुक्तानी गरि कार्यालयमा जानकारी गराउने।
- म्याजिक इन्टरनेसनल मिडिया प्रा.लि. सँग गरिएको कार्यक्रमजस्ता कार्यहरूमा पूर्वस्वीकृत लागत अनुमान, समूहको निर्णय तथा दुईपक्षीय सम्झौता गरी मात्र कार्य सञ्चालन गर्नुपर्ने सो नदेखिएकाले उक्त कार्यको स्विकृत लागत र सम्झौता भएको प्रमाण सुरक्षित राख्नुपर्ने।
- समूहको स्वीकृत व्यवस्थापन योजना तथा प्रचलित कानूनबमोजिम कटान, मुद्दान, संकलन तथा वन पैदावार व्यवस्थापनका सम्पूर्ण कार्य पारदर्शी, प्रतिस्पर्धात्मक र समूहबाट गर्ने भए व्यवस्थित र अभिलेखयोग्य प्रक्रियाबाट डिजिटल भुक्तानी हुने गरि सञ्चालन गर्नुपर्ने। समूहको तर्फबाट गर्नुपर्ने अनुगमन तथा प्रमाणीकरणसमेत प्रभावकारी बनाउनुपर्ने। संकलन खर्च पारदर्शी रहनुपर्ने।

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

- समूहमा रहेको रु. १,२४,००,००० को घुम्तीकोष सञ्चालनका लागि छुट्टै कार्यविधि तथा संस्थागत संयन्त्र निर्माण गरी कोषको उद्देश्य, लगानी/ऋण प्रवाह, सीमा, ब्याज/फिर्ता, असुली, अनुगमन तथा जोखिम व्यवस्थापनसम्बन्धी स्पष्ट व्यवस्था गर्नुपर्ने।
- समूहको वार्षिक प्रगति पुस्तिका नियमित रूपमा तयार गरी स्वीकृत कार्यक्रम, भौतिक तथा वित्तीय प्रगति, वन व्यवस्थापन, आय—व्यय, उपलब्धि तथा आगामी योजनाको विवरण समावेश गर्नुपर्ने।
- समूहको कार्यालय भवन निर्माण तथा गाउँको बाटो ढलानसम्बन्धी निर्माण कार्यमा निर्माण व्यवसायीले सम्झौताअनुसार काम अघि नबढाएको अवस्थामा सम्झौताको शर्त, सार्वजनिक खरिदसम्बन्धी प्रचलित कानून तथा समूहको निर्णयबमोजिम आवश्यक कारबाही अगाडि बढाउनुपर्ने।
- निर्माण कार्यको हकमा मासिक प्रगति अनुगमन तथा अभिलेख प्रणाली कायम गरी प्रत्येक महिना काम सुरु भए/नभएको, सम्पन्न भएको काम, बाँकी काम, प्रगति प्रतिशत, ढिलाइको कारण तथा समाधानका उपायसहितको विवरण तयार गर्नुपर्ने।
- भवन निर्माण कार्य २०८३ भाद्र मसान्तसम्म र ढलान कार्य २०८३ मंसिर मसान्तसम्म सम्पन्न नभएमा सम्झौताको शर्तअनुसार आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी सम्झौता अन्त्य/ठेक्का तोड्ने वा अन्य कानुनी प्रक्रिया अघि बढाउने विषयमा समयमै निर्णय गर्नुपर्ने।
- भविष्यमा यस्ता समस्या दोहोरिन नदिन समूहका पदाधिकारी, कर्मचारी तथा सम्बन्धित वन प्राविधिकलाई लेखा व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद, आन्तरिक नियन्त्रण, वन व्यवस्थापन तथा प्रचलित कानुनी व्यवस्थासम्बन्धी अभिमुखीकरण/तालिम प्रदान गर्नुपर्ने।

समूहले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाई निर्णय, कार्यक्रम कार्यान्वयन, खरिद, भुक्तानी, लेखा, जिन्सी, बैकिङ कारोबार, वन पैदावार व्यवस्थापन तथा अभिलेख व्यवस्थापनमा पारदर्शिता, जवाफदेहिता र कानुनी अनुपालन सुनिश्चित गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै, पहिचान भएका कमजोरीहरू सुधार गर्न समयबद्ध कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन गर्नुपर्ने सिफारिस गरिन्छ।

६. निष्कर्ष

समूहको आर्थिक, प्रशासनिक तथा वन व्यवस्थापनसम्बन्धी अभिलेख एवं कार्यप्रणालीको परीक्षण गर्दा स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमको पूर्ण कार्यान्वयन, लेखा तथा अभिलेख व्यवस्थापन, जिन्सी व्यवस्थापन, भुक्तानी प्रणाली, खरिद प्रक्रिया, वन पैदावार व्यवस्थापन तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीमा सुधार गर्नुपर्ने अवस्था देखिएको छ। साथै, केही कार्यक्रम तथा खर्चहरू आवश्यक निर्णय, लागत अनुमान, सम्झौता तथा पूर्ण

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

कागजातबिना सञ्चालन/भुक्तानी भएको र नगद कारोबारसमेत बढी रहेको पाइएकाले वित्तीय अनुशासन तथा पारदर्शितामा थप ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

त्यसैगरी, रु. १ करोड २४ लाखको घुम्तीकोष, निर्माणाधीन पूर्वाधार, वन पैदावार संकलन तथा अन्य कार्यक्रमहरूको व्यवस्थापनमा स्पष्ट कार्यविधि, नियमित अनुगमन र प्रभावकारी अभिलेख प्रणाली आवश्यक देखिन्छ। लेखापरीक्षण तथा साधारण सभा समयमै सम्पन्न गर्ने, स्वीकृत कार्यक्रमअनुसार कार्य सञ्चालन गर्ने र प्रत्येक खर्चलाई आवश्यक प्रमाण कागजातसहित व्यवस्थित गर्ने विषयमा विशेष सुधार आवश्यक छ।

अतः समूहले उल्लेखित कमजोरी तथा समस्याहरूलाई प्राथमिकताका साथ सुधार गरी कानुनी व्यवस्था, समूहको विधान, स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम तथा प्रचलित सार्वजनिक खरिद एवं वित्तीय अनुशासनसम्बन्धी व्यवस्थाको पूर्ण पालना गर्दै पारदर्शी, जवाफदेही र व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन हुनुपर्ने निष्कर्ष निकालिन्छ। साथै, सुधारका लागि दिइएका सुझावहरूको कार्यान्वयन भए/नभएको नियमित रूपमा अनुगमन गरी आगामी लेखापरीक्षणमा प्रगति मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

बोधार्थ/जानकारी:

- श्री सब-डिभिजन वन कार्यालय बाणगंगा
- श्री धिरीखोला सामुदायिक वन उपभोक्ता शितगंगा १३